

Emlékezés Vécsey Tamásra (1839-1912), a Magyar Tudományos Akadémia rendes és tiszteleti tagjára

Remembering Tamás Vécsey (1839-1912), Full Member and Honorary Member of the Hungarian Academy of Sciences

Vécsey Tamás, a római jog, a jogtörténet és a magánjog európai hírű művelője 180 évvel ezelőtt, 1839. február 24-én született Szikszón (Abaúj vármegye) és 1912. április 14-én hunyt el Budapesten. A nemzeti hagyományokat ápoló, azokhoz a neoabszolutizmus éveiben is ragaszkodó családban felnövő Vécsey Tamás szemlélete a „Tarca-parti Athénben”, a nagyhírű eperjesi középiskolában töltött tanulóévek során formálódott és ezek voltak azok az esztendőik, amelyek későbbi tudományos irányú fejlődésének irányt szabtak.

Vécsey Tamás 1856 őszén kezdte meg egyetemi tanulmányait a pesti tudományegyetem jogi karán, amelynek jeles professzorai, elsősorban Pauler Tivadar és Wenzel Gusztáv, hamar felfigyeltek rá, és őt tudományos munkára ösztönözték. Az akadémiai nagy szótár szerkesztője, Fogarassy János ajánló levelekkel látta el a kor tudományos életének kimagasló képviselőihez. Egyetemi tanulmányai elvégzését követően, 1861-ben Vécsey Tamás Pauler Tivadar ajánlása eredményeként az Eötvös családhoz került nevelőnek. Feladata az volt, hogy a nagy hírű tudós és államférfi, a Kiegyezés után kultuszminiszter, a „magyar Tocqueville” (Gerald Stourzh, a jeles osztrák történész találó megfogalmazása szerint) Eötvös József fiát, Eötvös Lorándot (1848-1919) nevelje. Eötvös Loránd halála (1919. április 8.) centenáriuma kapcsán különösen időszerű utalnunk arra, hogy Eötvös Loránd, a Magyar Tudományos Akadémia tagja és hosszú időn át elnöke eredetileg jogi tanulmányokat folytatott. Ebben nevelője, Vécsey Tamás komoly szerepet játszott. Az Eötvös-házban pontosabban családnál töltött nevelői évek Vécsey számára tudományos fejlődése és előmenetele vonatkozásában voltak gyümölcsözőek voltak. Vécsey Tamás Eötvös József ösztönzésére kezdett el behatóan a római joggal foglalkozni. 1863-ban tette le a pesti egyetem jogi karán a magántanári kollokviumot. Magántanári habilitációjának tárgya „A római polgári perrendtartás és az actio” témakör volt. Előadásait az 1863-1864. évi tanév második szemeszterében kezdte meg.

1864-ben Eperjes főiskolájára hívják meg az elméleti tárgyak és a római jog előadására, az ezek számára újonnan felállított tanszék keretében. A több tárgy (római jog, statisztika, közgazdaságtan, politika) oktatására való alapos és rendszeres felkészülés mellett jutott ideje a sokrétű és elmélyült tudományos kutatásra is. Igaz, hogy néhány évvel később, mivel a főiskola növelte a tanszékek számát, Vécsey már „csak” a római jogot és a közgazdaságtant adta elő főtantárgyakként. Emellett az ifjúsággal való foglalkozásra is tudott időt szakítani. Ezt bizonyítja az általa alapított, a neoabszolútizmus éveiben hazafias nevelési célokat, feladatokat szolgáló „Kölcsey-kör” aktív működése.

A Kiegyezést követően Szepes vármegye késmárki kerülete 1870 nyarán a kormánypárti jelölt ellenében országgyűlési képviselőnek választotta. A parlamentben nem a Deák-párthoz, hanem a Ghyczy Kálmán és Tisza Kálmán által reprezentált balközéphez kapcsolódott. Mint a balközéphez tartozó képviselő olyan jelentős személyeknek volt hasonló politikai felfogást valló képviselőtársa, mint Jókai Mór, Tóth Kálmán, Degré Alajos, Podmaniczky Frigyes, Almássy Pál, Csernátony Lajos, Vukovich Sebő, Nyáry Pál vagy Orbán Balázs. Vécseyt korábbi kerületében 1872-ben az 1872-1875. évi ciklusra újra megválasztották képviselőnek. Még ugyanebben a ciklusban Vécsey Tamást még egyszer megválasztotta késmárki kerülete képviselőnek. Ennek oka az volt, hogy 1874 februárjában kinevezést nyert a budapesti tudományegyetem római jogi tanszékére. Vécsey, bár a balközép elveivel nem állt ellentétben az egyetemi tanári állás elfogadása, mégis helyénvalónak találta az új választáson való megmérettetést. Az 1873 márciusa óta a Tisza Kálmán által irányított pártban, Ghyczy Kálmán visszalépését követően, Vécsey Tamás igen komoly szerepet töltött be. Aktív tagja volt a bányatörvény-javaslat szövegét megfogalmazó bizottságnak. Tagja volt emellett több más, így az igazságügyi, a kérvényi, a mentelmi és a könyvtári képviselőházi bizottságnak is. Előadója volt az igazságügyi bizottságban a zsidók és a keresztények közötti házasságról szóló törvényjavaslatnak. Bár ez a javaslat csak a következő ciklusban működő bizottság elaborátumaként került napirendre, alapjául azonban tartalmilag a Vécsey-féle koncepció szolgált. Számos konkrét természetű ügyet is referált Vécsey. Előadója volt például az orthodox és neológ zsidóügynek, amely igen szoros kapcsolatban állt a Haynau által kivetett sarc további sorsával és a boszniai occupatio sérelmeinek. 1875-ben nem a késmárki

kerületben lépett fel, hanem Tisza Kálmán intenciójának megfelelően Nyíregyházán. Ezúttal kisebbségben maradt: két szavazat hiányzott a mandátum elnyeréséhez. Nem sokkal ezt az eseményt követően a Torontál vármegyei nagyszentmiklósi kerületben lépett fel, ahol nagy többséggel meg is választották. Egyúttal ebben, az 1878-1881. évi ciklusban vállalt utoljára mandátumot.

Eperjesi tanszékéről 1874-ben távozott, mivel elfogadta a budapesti tudományegyetem római jogi katedrájára való meghívást, illetve kinevezést. Professzori működését ebben az esztendőben mint nyilvános rendkívüli tanár kezdte meg, de már a következő év elején nyilvános rendes tanárrá nevezték ki. 36 éven át tartó professzori tevékenysége során tevékeny részt vállalt az egyetem közéletében is. Két ízben volt a jog- és államtudományi kar dékánja (az 1881/1882. évi és az 1902/1903. évi tanévben) és az 1901/1902. évi tanévben pedig az egyetem rektorává választották.

Jelentős volt publicisztikai tevékenysége is. Tudományos vonatkozású cikkeket közöl Eötvös József Politikai Hetilapjában, a Kiegészést előkészítő Wiener Lloyd-ban és a Frankenburg Adolf által szerkesztett 1848 című lapban. Szinte rendkívülinek számító egyetemi és képviselői elfoglaltsága mellett arra is tudott időt szakítani, hogy részt vállaljon a Magyar Jogászegylet megalapításában, amelynek a továbbiakban, 1878-at követően többször is választott alelnöke volt. Kiemelkedő a szerepe az 1902-vel kezdődően megjelenő „Jogállam- Jog- és Államtudományi Szemle” megalapításában és Pauler Ákos minisztersége idején a Polgári Törvénykönyv tervezetének előkészítésében. Bár nem lehet feladatunk Vécsey Tamás számos más, szintén jelentős közéleti és tudományos tisztségének felsorolása, mégis ki kell emelnünk a Történelmi Társulatban betöltött igazgató választmányi tagságát. Ez a megtisztelő megbízás a történész Vécseynek szólt, aki hosszas kutatómunka eredményeként megállapította, hogy a latin nyelvű feliratos emlékek (Corpus Inscriptionum Latinarum – CIL) tekintélyes hányada, szám szerint több mint négy és fél ezer feliratos forrás, Magyarország területéről származik. Az egyes kiváló római jogtudósokról írt, igen átfogó kutatásokon alapuló élet- és pályarajzokban kimutatta azok hazánk földjével való kapcsolatát. Megállapította például, hogy a neves római jogtudós, Marcellus a Kr. u. II. század derekán Antoninus Pius császár helytartójaként éveken át kormányozta Alsó-Pannóniát.

Néhány évvel professzori kinevezését követően, 1881-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjául választotta. Székfoglaló értekezését a következő évben, 1882. január 9-én „Az Árpádkori jogtudományból egy fejezet. Az Árpádkori jogtanításról” címmel tartotta. Említést érdemel az, hogy már megválasztását megelőzően tartott felolvasást a II. osztály ülésén. Az Akadémia tudományos életében való aktív tudományos közreműködése eredményeként 1889-ben rendes tagnak választották. Értekezése, melynek felolvasására még abban az évben, 1889. május 13-án, sor került, Kr. u. II. század neves római jogtudósának, iurisconsultusának, Sextus Caecilius Africanusnak életével és munkásságával foglalkozott („Sextus Caecilis Africanus jogtudós”).

Vécsey Tamás tartotta az emlékbeszédet az Akadémián Vandrák András, Tisza Kálmán, Wenzel Gusztáv, Tóth Lőrinc, és volt kollégája, a római jogász Hoffmann Pál fölött. A Történelmi Társulatban Hajnik Imre fölött tartott emlékbeszédet. Az 1894. november 4-én rendezett akadémiai Széchenyi ünnepen „Széchenyi és a magyar magánjog” címmel tartott előadást. Ez a következő évben nyomtatásban is megjelent előadás ma is alapvető munkának számít Széchenyi és a jog kapcsolatának kutatása körében. Kivételes, igen csekély számú tudósnek kijáró megtiszteltetésben volt része Vécsey Tamásnak 1911-ben, amikor a Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjául választotta nemzetközileg is figyelemre méltott életművének elismeréséül. Már néhány évvel korábban, 1906-ban az egyik híres olaszországi egyetem, a cataniai Alma Mater római jogi intézete tiszteletbeli tagja lett, és ezzel Vécsey tudományos pályája formálisan is komoly nemzetközi elismerést kapott.

Vécsey Tamás tudományos tevékenysége elválaszthatatlanul fonódik egybe magas szintű oktatómunkájával. Első nagyobb terjedelmű, először 1867-ben publikált, tankönyvként is használt „Római jogtan” c. munkájában a római jog kiemelkedő jelentőségére mutat rá az európai és a hazai jogi gondolkodás fejlődésében. Vécsey hangsúlyozza továbbá ebben a művében a római jognak az európai művelődés alakulásában betöltött kimagasló szerepét is. A szerző már ebben a munkájában felismeri azt, hogy a római jog „szellemét” „történelmi fejlődésének ismerete nélkül” megismerni nem lehet. Következésképpen a római jog tárgyalásánál nemcsak a rendszerességre kell törekedni, hanem lehetőség szerint a történetiség

szempontjára is figyelemmel kell lenni. Ebből azonban még nem következik az, hogy az Institutio-tanfolyamot külön kellene választani a Pandekta-tanfolyamtól, amire a német egyetemek tanrendje a példa. A „Római jogtan” megírásánál Vécsey a történetírók közül merít Gibbon és Niebuhr munkáiból, és ugyancsak tekintettel van Theodor Mommsenre. A római jog magyarországi hatását elemezve rámutat arra, hogy ebben a tekintetben „nem annyira a corpus juris civilis részletei érdemelnek fő figyelmet, hanem inkább az egész római törvényhozás szelleme és hatása, melyet az emberiség történelmére gyakorolt”. Vécsey tehát a római jog egyfajta „ius universum” jellegét hangsúlyozza. A római jog elterjedésének okai közt szerepel az is, hogy kiválóan alkalmas a „továbbfejlesztésre”, amennyiben szellemi bázisul szolgál a jogfejlődésnek. Nem volna szabad természetesen azokról a politikai természetű motívumokról sem megfeledkezni, amelyek a római jogot „minden nép közös jogává”, ius commune omnium gentium-má tették. Összegezve megállapítható, hogy a „Római jogtan”, Vécsey első átfogó műve, a kor tudományos színvonalán álló munka.

1886-ban jelent meg első kiadásban „A római jog külső története és institúciói” c. munkája, amelyet 1892-ben a Magyar Tudományos Akadémia Marczibányi-díjjal, majd az 1907-ben megjelent hetedik kiadás megjelenése után Sztrókay-díjjal tüntetett ki. Ez a tankönyv és kézikönyv funkcióját egyaránt betöltő mű úttörő jelentőségű a hazai római jogi irodalomban. Megítélésünk szerint ez az első valóban korszerű római jogi tankönyv Magyarországon. A korszerűséget jelenti egyrészt a szakirodalom szerves módon történő felhasználása, másrészt a szemléletmód. „A római jog tárgyalásának módszere” c. alfejezetben a szerző rámutat az ún. systematicus, vagy másképpen dogmatikus és az ún. történelmi módszer alkalmazásának szükségességére. A történelmi módszer különösen nagy szerephez jut az institúciókban. Ezen a területen ugyanis egyenesen hiba volna a dogmatikus irány követése. Némiképpen más a helyzet a pandekták tárgyalásánál. Vécsey a római jog „külső története” terminus technicus kapcsán utal arra, hogy a „jogtörténelem” Gottfried Wilhelm Leibniz (1646-1716) óta tesz különbséget a „külső” és a „belső” történet között. A „történelmi” módszer alkalmazásának kétségtelen megnyilvánulása tekinthető az, hogy a szerző számot ad a latin és görög nyelvészet, paleográfia, az epigráfia és az éremtan legújabb eredményeiről is. A római jogi

nemzetközi tankönyvirodalom tekintetében már nem csak a német jogi romanisztika képviselőinek munkáira, hanem az olasz, angol és francia szakirodalomra is figyelemmel van. Vécsey Tamás számára nyilvánvaló az, hogy a római jog – melyet “remek jognak” tekint – értéke független a római jog recepciójától. Erre tekintettel hangsúlyozza az *Institutiók* oktatásának kiemelkedő jelentőségét. A római jog tehát ún. tanjog számára, s nem pedig a hatályos joggal kevert, “elegyített” joganyag. Ez a szemlélete tükröződik azokban a munkáiban is, amelyek a tárgy tanulását hivatottak megkönnyíteni a joghallgatók számára. Megítélésünk szerint ennek a szemléletnek megnyilvánulása az is, hogy oly nagy erővel szorgalmazza Trefort Ágostonnál a római jogi szeminárium felállítását, amely 1887-ben jön létre.

Vécsey Tamás tudományos oeuvre-jén belül komoly szerepet tölt be a római jog hazai továbbélése kérdésének vizsgálata. Vécsey a római jog magyarországi hatása analizésénél döntő elemnek a recepció, tehát a római jog formális, hivatalos befogadása elmaradásának tényét tekinti. Ebből következik az, hogy a római jog a latin nyelv, és irodalom és általában véve kultúra módjára, törvényhozói aktus és bírói praxis nélkül, eltérően például Németországtól, hat hazánkban. Ebben igen komoly szerepet játszik az egyház. Vécsey utal arra, hogy az „aki Pliniust, Gelliust, Cicerót tanítja, az római jogot is tanít, mert minden classzikus tartalmaz jogi adatokat”.

Vécsey Tamás három, a principátus korában élt jogtudóssal, Marcellus-szal, Papinianus-szal és Africanus-szal foglalkozik értekezéseiben. A sorban az első a Marcellusról szóló igen tartalmas, alapos forráskutatásokra épülő értekezés, amelyben hangsúlyozza, hogy a jogtudós Pannonia helytartója volt. A Papinianusról szóló értekezés szerkezetileg hasonló a Marcellus-tanulmányhoz. Vécsey először átfogó képet fest arról a korszakról, amelyhez Papinianus politikusi és jogtudósi pályája kapcsolódik. Az Africanusról szóló értekezés szintén a kor politikai klímájának megrajzolásával kezdődik. Önálló monográfiában dolgozza fel Vécsey a római családi jogot. Ebben a munkájában Vécsey európai színvonalon tárgyalja átfogó módon ezt a korántsem egyszerű témakört. A könyv bevezető részében áttekinti azokat a társadalmi, elsősorban erkölcsi viszonyokat, amelyek a családi élet háttérét képezik. A „házassági jog” c.

részben Vécsey először a személyi jogi elemeket vizsgálja, majd ezt követően tér át a vagyoni jog átfogó elemzésére.

Vécsey Tamás a fentebb említett témákon felül még számos más római joggal kapcsolatos kérdéssel is foglalkozik. Elemzi a Digestának és a Codex Justinianusnak a szerencsejáték jogi kérdéseit szabályozó részét, áttekinti a pompeji leletek jelentőségét a római jog szempontjából és foglalkozik a vadászat kérdésével a római jog szerint. Emellett tanulmányt ír a fogyasztási egyletekről, a magyar-osztrák consuláris bíraskodásról, a gyülekezési szabadságról a modern alkotmányokban, a megbízás nélküli ügyvitelről, az Actio Pauliana-ról a magyar csődtörvényben, az 1542. évi pozsonyi országgyűlés 43. törvénycikkéről, Széchenyi István jelentőségéről a magyar magánjog szempontjából és a történetíró Publius Cornelius Tacitusról.

Az enciklopédikus műveltségű jogtudós Vécsey Tamás 1912. április 14-én bekövetkező halálával a budapesti tudományegyetem aktív professzorát, a hazai és a nemzetközi tudósvilág pedig kiváló képviselőjét veszítette el. A Magyar Tudományos Akadémia tiszteletbeli tagjává is választott Vécsey Tamás munkássága mindmáig kimagasló értéke a hazai és a nemzetközi jogtudományoknak.

Vécsey Tamás fontosabb művei

Római jogtan. Eperjes, 1867.; Római jogtan. Eperjes, 1868. (második kiadás); A fogyasztási egyletek. Pest, 1870.; Római családi jog. Budapest, 1875.; Lucius Ulpius Marcellus. 1882.; Aemilius Papinianus pályája és művei. Budapest, 1884.; A római jog külső története és institúciói. Budapest, 1886.; Sextus Caecilius Africanus. In: MTA Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből. 10. kötet, Budapest, 1889. – kivonatban: In: Akadémiai Értesítő 1889.; Justinianus „Omnem Reipublicae” kezdetű rendelete a jogi oktatás tárgyában,. Budapest, 1890.; A jogi szakoktatás reformja. Budapest, 1889.; Széchenyi és a magyar magánjog. Budapest, 1895.; A XII táblás törvény töredékei. Budapest, 1900.; Jogesetek. Budapest, 1901.; Adalék a magyar Corpus Juris történetéhez. Budapest, 1902.; A Hármaskönyv, majd a Magyar Törvénytárhoz csatolva volt Régi Jogszabályok. Budapest, 1903.; Exegeticum. Válogatott helyek a Digestákból magyarázatokkal. Budapest, 1905.; A római jog külső története és

institutiói. Budapest, 1907. (hetedik javított kiadás) és Jánok és az 1569 : 58. T.-cikk. Budapest, 1911.

Felhasznált irodalom

Szászy-Schwarz Gusztáv: Vécsey Tamás. Budapesti Szemle 1912.; Iványi Béla: Vécsey Tamás. Századok 1912.; Nagy Ferenc: Vécsey Tamás t. tag emlékezete. In: MTA Emlékbeszédok, XVIII. Budapest, 1922.; Bernát István: A múlttól a jövőnek. Vécsey Tamás emlékezete. Köztelek, 1926.; Vécsey Tamás élete és kora. Celldömölk, 1926.; Sztéhlo Zoltán: Vécsey Tamás. Miskolc, 1939.; Hamza Gábor: Vécsey Tamás, egy nagy magyar római jogász portréja. Magyar Tudomány 41 (1996) és Hamza Gábor: Vécsey Tamás (1839-1912). In: Magyar Jogtudósok I. (szerk.: Hamza Gábor) Budapest, 1999.

Hamza Gábor egyetemi tanár

Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE)

Állam- és Jogtudományi Kar

az MTA rendes tagja

email: gabor.hamza@ajk.elte.hu